

AZ EGRI KÉPVISELŐTESTÜLET VÁLASZTOTT TAGJAINAK ÖSSZETÉTELE 1872–1911 KÖZÖTT

BERECZ ANITA

Jelen dolgozat keretein belül arra voltam kíváncsi, hogy az 1871. évi első községi törvény értelmében jelentősen átalakított képviselőtestület társadalmi összetételében milyen mértékű kicserélődés ment végbe, kimutatható-e a személyi folytonosság, vagy ha inkább a diszkontinuitás jellemző, akkor az minek volt köszönhető. A vizsgálat során leginkább arra irányult a figyelmem, hogy a választójoggal rendelkezők közül kiket találhatunk meg a választott képviselők csoportjában, és ez valóban csoportképző funkciót látott-e el.

Az elmúlt évtizedek képviselőtestületre irányuló kutatásai leginkább a virilisek összetételét vették figyelembe, a testület másik felére viszont annál kevesebb figyelem fordult. Elsődleges kezdeményezésnek tekinthető a levéltárosok részéről a helyi önkormányzat múltjával foglalkozó tanulmánykötet, amely a 15. század közepétől egészen a 20. század közepéig átívelő időszakban vizsgálja a képviselőtestületet.¹ Részletes elemzést adott *Horváth J. András* a fővárosi törvényhatósági bizottság előtti közgyűlés társadalmi összetételéről, a reálszférához, a hivatalnok-tisztviselő és az értelmiségi ágazatok egymáshoz viszonyított arányairól, azt követően pedig az egyes iparágak képviselőiről, társadalmi aktivitásukról, érdeklődési körük változásairól.²

A vizsgált csoportot – a virilisek mellett – helyi elitként, a város vezető rétegeként is definiálni lehet. Az ilyen jellegű legújabb kutatások közül *Szilágyi Zsolt* munkáját emelném ki.³ A kecskeméti elitet Lengyel György nyomán pozíciók alapján vizsgálja, azonban jelentősen kitágítja a fogalmat: hivatali, vagyoni és társadalmi, úgynevezett multipozicionális csoportokat vizsgál. Ezzel szemben *Takács Tibor* Nyíregyháza kapcsán a döntési és befolyásolási kompetenciákkal rendelkező csoportokat tartja elitpozícióban lévőknek.⁴ Így válik vizsgálata tár-

¹ Bónis–Degré, 1971.

² Horváth, 1999.

³ Szilágyi, 2011.

⁴ Takács, 2008.

gyává a városi önkormányzat, azon belül is a választott képviselőtestületi tagok. A „*társadalmi közmeggyőződés*”⁵ alapján ezeknek az embereknek tulajdonítja a város hatalmi pozícióinak birtokolását, döntési jogát a város ügyeiben. Ehhez a kutatáshoz igazodva a presztízst és a tekintélyt birtokló személyeket értelmezem a továbbiakban helyi elitként.

A dolgozatban vizsgálandó másik kérdéskör a korszakra vonatkozó magyar társadalomtörténet egyik legelterjedtebb értelmezési kerete, a polgárosodás, azon belül a polgárság és a polgáriasság megkülönböztetése. A kérdéskör egyik megközelítési módja, a polgár és polgárosodás egymástól elkülönülő jelentése, weberi fogalmakkal értelmezhető.⁶ A weberi szemléletet alkalmazta Kövér György is, aki a viselkedésszociológiai értelemben vett rendiséget tartja vizsgálandónak.⁷ Max Weber szerint a történeti-jogi rendiség fogalmát az azonos jogállás, az örökölt kiváltságok, a politikai érdekek képviselte határozta meg, míg a viselkedésszociológiai értelemben vett rendeknek az életvitel, a formális nevelés, a földrajzi és társadalmi értelemben vett származás és a foglalkozás társadalmi presztízse volt az alapja. Az ebben az értelemben vett rendiséget a connubiumban (ki kivel házasodik), a kommenzalitásban (ki kivel ül le egy asztalhoz), a foglalkozásban, hivatásban (amit monopolizál vagy elutasít), illetve a rendi konvenciókban (szabályok) tartja megragadhatónak. Ennek alapján a dolgozat második felében megkísérlem a tagok családi kapcsolatainak felvázolását a házassági anyakönyvek alapján. Az elemzésben a házasodást mint a weberi értelemben vett rendies viselkedés ismérvét vizsgálom, abból a szempontból, hogy mennyire mutatható ki a zártság a tagok között. Vizsgálom továbbá a házasulók származását aszerint, hogy a bevándorlás jelentett-e hátrányt az elitbe való bekerülésnél, és ez mennyire befolyásolta a párválasztást.

A vizsgált időszakban – 1872 és 1911 között – 506 képviselőt, illetve 112 póttagot regisztráltak a jegyzőkönyvek.⁸ A kettő között természetesen lehettek átfedések, egy-egy választási ciklust követően a póttagok képviselőkké léphettek elő. A képviselőtestület másik felét, a vagyonuk után tagságot nyert viriliseket, illetve az 1886. évi második községi törvényt követően hivatalból részt vevő tisztviselőket nem vontam a vizsgálat alá. A kezdő évet a város jogállásának változása indokolta, 1872-ben Eger a községi törvény értelmében rendezett tanácsú várossá alakult át. A befejező évben, 1911-ben képviselőtagságot nyert tagok újraválasztása már a világháború éveiben lett volna esedékes,⁹ viszont ezt az időpontot már a kuta-

⁵ Bibó, 1982. 338–340.

⁶ A polgár és polgárosodás további értelmezéséhez lásd: Gyáni, 2012. 67–70.

⁷ Gyáni–Kövé, 2003. 11–186.

⁸ MNL HML V. 71. 1/2/3/5/7/8/10/13/16/19/25. kötetek. Eger város képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei (1872–1950)

⁹ MNL HML V. 72/b/12. n.d. Városi képviselőválasztás, 1917.

tásom lezáró időpontjának tekintem. Habár a képviselőtestületi választások eredményeiről és a névsorról a sajtó rendszeresen beszámolt, a tagok névsorát mégis a közgyűlési jegyzőkönyvekből dolgoztam fel, mivel ott feltüntették a póttagok és a kisorsolt személyek nevét is.

A törvényi szabályozás

Hogy értelmezni lehessen a képviselőtestületi tagságot, először röviden felvázolom a választójog és választhatóság kritériumait. A törvénytörvényekre vonatkozó jogtörténeti összefoglalók ismertetik a hozott törvényeket¹⁰, ezek alapján a következőképpen lehet összefoglalni a községi törvény által szabályozott változásokat. Az 1871-es törvény¹¹ háromfajta községet ismert el: a rendezett tanácsú várost, a kis- és a nagyközséget. Ezek a települések a megyei törvényhatóságok felügyelete alatt álltak, így a kormány és a községek között közvetlen kapcsolat nem volt. Nem foglalkozhattak országos jellegű politikai kérdésekkel, továbbá a szabályrendeleteket fel kellett terjeszteni a megyéhez jóváhagyás végett. Belső szervezetüket is a városi törvényhatóság mintájára alakították ki.

Az 1871. évi XVIII. tc. 34. § kimondta, hogy a községek az önkormányzat jogát a képviselőtestületük által gyakorolták. A képviselőtestület felerészben a választók választottjaiból, felerészben a legtöbb adót fizető lakosokból állt. A képviselők számát a lakosság nagyságához igazították úgy, hogy minden 100 lakos után választani kellett egy képviselőt. A virilisek és a választott képviselők száma a rendezett tanácsú városokban 48-nál nem lehetett kevesebb, illetve 200-nál nem lehetett több.

A választójog és választhatóság kritériumait a korábban említett törvény 38. § és az 1886. XXII. tc. szabályozta¹², amely az 1929-es újabb közigazgatási törvényig érvényben volt. A választói jogosultság jóval szélesebb körű volt az országgyűlési voksolások alkalmával alkalmazottnál. A szabály értelmében minden 20. életévét betöltött lakos, aki vagyona vagy jövedelme után már két év óta föld-, ház-, jövedelem- vagy kereseti adót fizetett, választójoggal bírt. Választójoggal rendelkeztek továbbá a vagyonos kiskorúak, illetve a nők is, akiket gyámjuk vagy meghatalmazottjuk képviselt a választásokon. Választójoggal bírt végezetül a polgármester, a bíró, a jegyző, a rendőrkapitány, a tanácsnokok, az ügyész, az árvaszéki ülnök, a pénztárnok, az orvos és a mérnök is. Rajtuk kívül pedig minden testület, cég, intézmény és jogi személy, amennyiben a községben vagyonnal rendelkezett és adót fizetett utána.

¹⁰ Kajtár István, 1992; illetve Sarlós Béla, 1976.

¹¹ Corpus Juris Hungarici, 1869–1871. évi törvéncikkek, 1896. 280.

¹² Corpus Juris Hungarici, 1884–1886. évi törvéncikkek, 1897. 405.

Választhatók voltak az országgyűlési választójoggal rendelkező írni-olvasni tudó személyek. Az addig érvényben lévő 1848. évi V. tc.-ben szabályozott választói jogot az 1874. évi XXXIII. tc. módosította.¹³ Ennek értelmében a választhatóságot a 24. életév betöltéséhez kötötték, továbbá azok tartoztak ebbe a csoportba, akik a házadó alá eső legalább három lakrészből álló házzal vagy legalább 16 forintnyi földadóval terhelt földbirtokkal rendelkeztek. A választói jogosultság akkor is fennállt, ha az ingatlan még nem volt az illető birtokában, de kimutatta, hogy az örökösödés jogán őt illeti, továbbá ha az örökösödési eljárás folyamatban volt. Az iparosok és kereskedők esetében legalább évi 105 forintnyi állami adó alá eső jövedelemmel, közalkalmazottaknak évi 500 forintnyi adóköteles fizetéssel kellett rendelkezni a választhatósághoz. Jövedelemre való tekintet nélkül választói joggal bírtak továbbá az értelmiségiek is.

A választók létszámáról nincsen tudomásom, azonban a választhatók névjegyzéke, amely egyben részletezi a választásra jogosultság alapját is (birtok, kézművesség, gyár, kereskedés, jövedelem, értelmiség, régi jog), fennmaradt. Egerben az 1869-es névjegyzék alapján 1998 személy volt jogosult arra, hogy beválasszák a képviselőtestületbe.¹⁴ Az 1874-es választójogi szigorítás radikálisan lecsökkentette a választhatók számát, a korábbi 2222 főről (1872-es adat) a törvényt követően 1213-ra (1875-ös adat) csökkent a számuk.¹⁵ Ennek értelmében az 1875-ös választásokat megelőzően elrendelték, hogy az 1872-es választók névsorát újból írják össze, ugyanis azok közül *„már többen elhaltak, szavazati jogukat elveszítették, még ellenben többen vannak olyanok kik 72 es évtől fogva már választói jogosultságot szereztek”*.¹⁶

A képviselői tagság 6 évre szólt, azonban háromévente új választásokat tartottak, és a testület felét megújították, a póttagokkal együtt. Ennek értelmében háromévente 50 rendes és 23-25 póttagot választottak. A választók névjegyzékét választókerületenként – az adókimutatás alapján minden évben kiigazítva – egy bizottság készítette el. A választókerületek számát és kiterjedését a képviselőtestület szavazta meg, felosztva azokat a házak alapján. 1872-ben az első választást 9 kerülettel tartották meg, majd az első hatéves ciklust követően 10-re emelkedett a számuk, a századfordulón pedig már 12 körzet volt. A szavazások a választókerületek kijelölt helyein zajlottak: a városházát leszámítva a szavazók az egyes polgárok házába mehettek leadni a szavazatukat.

¹³ Corpus Juris Hungarici, 1872–1874. évi törvénycikkek, 1896. 314.

¹⁴ MNL HML IV. 254/5. Heves és Külső-Szolnok Vármegye Bizottmánya Központi Választmányának iratai (1861–1869)

¹⁵ Eger, 1875. március 4. 1.

¹⁶ MNL HML V. 71/2. Közgyűlési jegyzőkönyv. 206.

A képviselők társadalmi összetétele

Amennyiben a választott képviselőket hasonló társadalmi helyzetű egyének csoportjaként értelmezzük, akkor a társadalmi összetételükből kimutatható, hogy kiknek volt esélyük arra, hogy bekerüljenek az elitpozíciókat birtoklók közé. Az adatok hiányosságainak figyelembevétele mellett az alul- és felülreprezentáltságnál természetesen az összlakosság társadalmi összetételét is számításba kellene venni. Mivel a választók köréről nincsen tudomásunk, így azt sem tudjuk megmondani, hogy a helyi társadalom egészébe mennyire ágyazódtak be, és hogy a megválasztottak hány fős csoportokból kerültek ki. Az elemzések során a foglalkozások kategorizálása jelenti a legnagyobb nehézséget. A hosszú időintervallumban huzamosan fennálló foglalkozási megnevezések ugyanis nem tudják kellőképpen szemléltetni az időközben végbement belső változásokat.¹⁷ A foglalkozási besorolásoknál a Keller Márkus által a piarista szerzetesek rekrutációjának és mobilitásának vizsgálatakor használt kategóriákat alkalmaztam, ugyanis amellett, hogy tételesen felsorolja, milyen foglalkozást ért egy-egy kategória alatt, az időmetszetek is azonosak az általam vizsgált évekkel.¹⁸ A képviselők foglalkozását a városi adójegyzékekből és anyakönyvekből rekonstruáltam, ugyanis a választói névjegyzékben feltüntetett „képesség alapja” csak a kézműveseknél, a kereskedőknél és az értelmiséginél tartalmaz pontos megnevezést. A társadalmi összetétel kimutatásához három időmetszetet állítottam fel: egy időintervallum 2 választási ciklust fed le, azaz 12 évet. Ez alapján az első metszetben 1872-től 1884-ig szerepelnek a tagok, a másodikban 1884-től 1896-ig, végül a harmadikban 1896-tól 1911-ig. A három metszet között természetesen voltak átfedések. Az így felállított metszeteket a következő táblázat szemlélteti.

¹⁷ Tóth, 1987/a. 62–86.

¹⁸ Keller, 2004. 144–157.

	1872–1884		1884–1896		1896–1911	
Értelmiség	21	18%	20	21%	13	14%
Ügyvéd	13	11%	11	11%	5	5%
Orvos	5	4%	3	3%	1	1%
Tanár	1	< 1%	5	5%	6	7%
Mérnök	1	< 1%	1	1%	1	1%
Gyógyszerész	1	< 1%	0	0	0	0
Köztisztviselő	25	20%	16	17%	23	25%
Iparos	33	28%	36	37%	32	35%
Kereskedő	10	9%	6	6%	5	5%
Földbirtokos	3	3%	4	4%	2	2%
Földműves	16	14%	9	9%	7	8%
Egyházi	2	2%	2	2%	4	4%
Egyéb	7	6%	4	4%	6	7%

*1. ábra: A képviselők társadalmi összetétele foglalkozás szerint (1872-1911).
(Forrás: a szerző számításai saját adatbázis alapján.)*

Bár nem tudtam beazonosítani minden tagot, az így kapott adatokat mégis reprezentatív értékűnek találtam ahhoz, hogy felvázolják a képviselők foglalkozási megoszlását. A századfordulót megelőző évtizedekben a választott képviselők alapvetően az iparosok köréből kerültek ki. Jelentős számban voltak továbbá értelmiségi foglalkozásúak, ezen belül legnagyobb súllyal az ügyvédek szerepeltek, valamint az orvosok is csupán némileg maradtak el tőlük létszámban. A kereskedők száma is viszonylag kiegyensúlyozottan alakult a századfordulóig. Ezt követően azonban szembeűnő az értelmiség visszaszorulása. Míg az ügyvédek létszáma folyamatosan csökkent, majd megfeleződött, addig az orvosok szinte teljesen eltűntek a listákról. Ezzel szemben az iparos réteg mindvégig megtartotta súlyát a képviselők között. Mellettük a legdominánsabb csoport a tisztviselőké volt. A korszak egészében jelentős szerepet töltöttek be a városi tisztviselők, amiben az is közrejátszott, hogy az 1886-os községi törvény értelmében állásuknál

fogva tagjai voltak a testületnek. A megyei tisztviselők jelenléte ezzel szemben nem volt számottevő. Bár mindhárom időmetszetben találhatunk egy-egy megyei hivatalnokot, főjegyzőt, számvevőt, létszámuk mégis alig mérhető. A többi foglalkozási csoport aránya szinte jelentéktelen, azonban említésre méltó a földművesek jelenléte és az egyéb kategóriába sorolt házbirtokosok – mint foglalkozás – és magánzók megnövekedett képviselete. Az értelmiség egyértelmű háttérbe szorítását értékelhetjük úgy is, hogy a századfordulót követően a csoport már inkább a virilisek között képviseltette magát nagyobb számban. A kereskedelemmel foglalkozók mellett a szabadfoglalkozású értelmiségiek domináns fölénye – többnyire a kétszeres adóbeszámítás okán –, azon belül is az ügyvédek jelenléte mindvégig érvényesült a korszakban a virilisek között. Ugyanez a tendencia figyelhető meg Szekszárdon, Tolna megye székhelyén, ahol szintén a jogi végzettségűek jelenléte volt meghatározó, tükrözve ezzel a megyeszékhely funkciójából adódó lehetőségeket.¹⁹ A tagok között több esetben megfigyelhető a pozícióváltás, amikor a választás mellett vagy inkább helyett virilis joggal tartotta fenn elitpozícióját az illető a testületben. Ezt a módszert Nyíregyházán is alkalmazták, ugyanis a választásokon való elindulást a családi stratégia is meghatározta. Vagyis azok a családtagok indultak, akiknek egyébként nem lett volna esélyük bekerülni a testületbe.²⁰ Egerben ez nem volt általános, mégis vizsgálándó kérdésként merül fel a továbbiakban.

A képviselők anyagi viszonyairól nincsenek információk, leginkább a lakóhelyi adatokból tudunk következtetni a vagyoni állapotukra illetően²¹. A belvárosi telekkönyvekben regisztrált tulajdonosváltozások alapján 93 képviselő lakhelye azonosítható be, akik a belvárosban éltek, és háztulajdonnal rendelkeztek. Az ingatlanjuk alapján feltehetően rendelkeztek a választhatósági kritérium követelményei szerinti legalább három lakrészből álló házzal. A külvárosi képviselők lakhelye bizonytalan, ugyanis egyrészt ezekről a személyekről nincsenek lakóhelyi adatok, másrészt számos példa akad arra, hogy egy-egy választási ciklusban különböző kerületekben is megválasztották őket, így nem derül ki az, hogy pontosan hol is laktak.

¹⁹ Csekő, 2002. 152.

²⁰ Kövér, 2010. 282–296.

²¹ A vizsgálathoz az Egri Körzeti Földhivatalban található, 1890-es kataszteri térképhez tartozó belvárosi telekkönyveket használtam fel. Az elmúlt években 539 belvárosi ingatlan tulajdonjogi változása került feldolgozásra, amit egy Microsoft Access adatbázisban rögzítettem.

A képviselők fluktuációja

1872 és 1911 között 14 választás zajlott le, háromévenként megújuló tagokkal. A vizsgált időszakban az 507 képviselő közül legtöbben, 241-en csupán egyszer kerültek be a képviselőtestület tagjai közé. További 99 személyt kétszer választottak, míg a testület 15%-a háromszor is élvezhette a választók bizalmát. Ennek alapján megállapítható, hogy a korszakban elég erős volt a fluktuáció mértéke, és egy-egy képviselőnek nem sikerült hosszú távon megkapaszkodnia a testület soraiban. Ezt magyarázhatjuk azzal, hogy a képviselőtagság nem számított hivatásnak, tehát a megválasztott tagok kiegészítő tevékenységként, mesterségük gyakorlása mellett végezték munkájukat. Mindezért persze jövedelem sem járt.

A személyi állományban bekövetkezett ilyen jellegű változás viszont egy csekély számú csoportnál már nem jellemző. 26 személyt választottak meg több mint hatszor, akik egyben képviselték a személyi folytonosságot is. Közülük 14 embernek már közel 2 évtizedes tagság állt a háta mögött, és csupán egy személyről mondható el, hogy mindvégig tagja a testületnek. Ilyen emblemikus figurának tekinthetjük Szederkényi Nándor megyei tiszviselőt, aki 12 alkalommal került megválasztásra a korszakban. Első aljegyzői²² és országgyűlési képviselői teendői mellett azonban nem vett részt tevékenyen a városi testületi munkában annak ellenére, hogy az országgyűlési és városi képviselőtagsága csupán két alkalommal esett egybe, az 1878-as évben és az 1890–1896 közötti időszakban. 24 évig (8 választás) volt a képviselőtestület tagja Simáczius Gusztáv, aki a városi tagság mellett mindvégig megyei hivatalt töltött be (első aljegyzői, majd főispáni titkárságot²³). Az 1872-es választásokat követően még megfigyelhetjük a megyei tiszviselők jelenlétét a város életében, azonban a nyolcvanas évektől – néhány főt leszámítva – teljes mértékben eltűntek a listákról.

A fenti adatokból kitűnik tehát, hogy a vizsgált korszakban mindvégig erőteljes volt a cserélődés a képviselők között. Amennyiben összehasonlítjuk a testület életét meghatározó két jelentősebb évet, további fluktuációt tapasztalunk. Az 1867-ben újonnan felállt testület teljes létszámát a következő, 1872-es listával összevetve a választott képviselőknél csupán 33%-os egyezést figyelhetünk meg, a virilizmák közé pedig 27% került át a régi képviselőtestületből. A virilizmus bevezetését követően, az újonnan felállított testületben tehát a tagok többsége korábban nem vett részt a városvezetésben. Habár az 1874-es választójogi szigorításokat követően a választásra jogosultak száma jelentős mértékben csökkent, mégis 71%-os egyezést tapasztalhatunk az 1872-es testületi tagokhoz képest.

A fluktuációt nagy valószínűséggel befolyásolhatta a tagok életkora is, amely esetben három generációt tudunk vizsgálni. Az 1867-es és 1872-es választásokkor

²² Pap, 2011. 169., 180.

²³ Uo. 188., 190.

képviselővé választott tagok közül legtöbben az 1830-as évek második felében születtek, ami azt jelenti, hogy 40 év körüli volt az átlagéletkor. 8 személy az 1820-as évek közepén született, a legidősebbek közül 6-an pedig 1810-ben láttak napvilágot. Legkorosabb képviselőnek az 1806-ban született idősebb Miticzky János számított, aki ugyan 80 éves korában halt meg, de 72 éves kora után már nem került megválasztásra. A testületben kivételnek számító legfiatalabb tag, a földműves foglalkozású Pogonyi János mindösszesen 25 éves volt, amikor megválasztásra került 1884-ben. A testületbe való bekerülésében valószínűleg közrejátszhatott az is, hogy édesapját szintén tagként lehet regisztrálni. A nyolcvanas évektől a kilencvenes évek közepéig tartó időszakban az 1840-ben és 1850-ben születettek domináltak, majd a századfordulót megelőző években kezdtek megjelenni az 1860-ban született képviselők, amely teljes egyezést mutat a nyíregyházi képviselőtestületi elittel²⁴.

Az átlagéletkor tehát a vizsgált korszak egészében 35-50 év körül ingadozott; 30 éves kor alatt azonban nem volt jellemző a bekerülés, a felső korhatár pedig, egy-két kivételtől eltekintve, 65 év körül mozgott. A képviselők életkora is alátámasztja tehát, hogy a bekerüléshez szükséges volt a társadalmi elismertség és a presztízs, amelyet idősebb korokra szereztek meg.

Származás és rokonsági kapcsolatok

A 19. század második felében a rokoni kapcsolatok funkciója és jellege megváltozott, az együttélés régi formái felbomlottak, így a rokonsági rendszer is átstrukturálódott.²⁵ Ennek ellenére a vidéki elittársaságok integráló szerepéhez a családi, rokonsági elv nagymértékben hozzájárult. A legfontosabb eszköz a házassági stratégia volt, így próbáltak bekerülni az elitbe és stabilizálni a helyüket a rokoni kötelékek révén²⁶.

A rokonság mellett ugyanilyen társaságszervező ereje volt a szocializációs vagy hivatásbeli közösségeknek, a hasonló végzettségű, azonos foglalkozásúak csoportjának²⁷. A rokoni és/vagy szakmaspecifikus elvek mentén szerveződő elit intézményes szinten is összefonódott, és az integráló szerepe a pozíciók elosztásában is megnyilvánult. A továbbiakban ezeken az alapokon továbbhaladva vizsgálom a családok és a helyi elit viszonyrendszerét. Arra voltam kíváncsi egyrészt, hogy kimutatható-e egy életpályára jellemző dinamika a képviselőtestületbe való bekerülés nyomán, másrészt, hogy a házassági kapcsolatoknak milyen szerepe volt az elitbe való bekerülés esetén. Valóban a csoportok magjának alapvető szerveződési elve volt-e a családi kapcsolat, és ha igen, ez hogyan nyilvánult meg.

²⁴ Takács, 2008. 53–54.

²⁵ Faragó, 1999. 151–194.

²⁶ Gyáni, 2012. 34–36.

²⁷ Kövér, 1995. 217–223

A képviselők rokonsági hálóját az ilyen esetekben használt forrásból, a felekezeti házassági anyakönyvekből vizsgáltam.²⁸ A mintába az 1880 és 1895 között házasságot kötő személyeket vontam be. Ez azonban nem jelentett szűkítést, hiszen így a mintában éppúgy szerepel a már több éve képviselő, megözyvegült és második házasságát kötő, mint a frissen megváltott, harmincas éveinek elején járó tag. Az elemzés során vizsgálati szempontként vettem fel a földrajzi származást is. A mintában szereplő képviselőket így két csoportba soroltam annak alapján, hogy tősgyökeres egri családból származtak-e vagy bevándorlóként telepedtek le tartósan a városban. Az anyakönyvekből kapott adatokból nagyfokú zártságra tudunk következtetni, hiszen az egymás között házasodás elég gyakori volt, összefonódottság jellemzi őket családi kapcsolataik révén. A zártságot támasztja alá az a tény is, hogy a vizsgált korszakban a megváltott képviselők túlnyomó többsége (64%, 48 fő) egri születésű volt, és a képviselőtestületi elittagok között bevándorlóként csupán egyharmaduk (35%, 26 fő) jelent meg. A bevándorlók származási helyét illetően nem tapasztalunk egységes rekrutációt, sem megyei, sem település szinten. A betelepülők zömmel a környező településekről vagy az ország különböző pontjairól érkeztek (Kompolt, Gyöngyös, Heves, Kisnána, Mezőkeresztes, Budapest, Nagyida), azonban mindannyian helyben nőültek, rendszerint egri családból választva feleséget (7 esetből 6-szor egri feleséggel házasodtak, 1 esetben a születési hely ismeretlen). A betelepülők benősülése mellett az egri születésűeknél tapasztalhatunk összeházasodás útján létrejövő hálózatot. A 18 egri születésű képviselőtestületi tag közül 12-en választottak szintén egri születésű feleséget, ketten Felnémetről érkeztek, egy pedig Kunszentmártonról.

A vizsgált tagok közül két csoportot emelek ki és hozok rá példát: 2-2 iparos családot, illetve nem egri születésű értelmiségit. Általános jelenséggé tűnt fel az iparosoknál, hogy a házasságnál valamelyik gyerek egy szintén képviselőtestületi tag családjába házasodott be, vagy a tanúik tagjai voltak a testületnek. Strausz József asztalosmester a már két évtizede a testület tagjaként regisztrált Füstös Bernát lányát vette feleségül 1888 nyarán. A házasság során felkért mindkét tanú képviselőtestületi tag volt. Az örökséggé váló tulajdonába került háromszobás Jókai utcai házon kívül a századfordulót megelőző években a Széchenyi utcában vásárolt házat, végül 44 éves korában ő is megválasztásra került. A mészáros mesterséget űző testvérét, Sándort szintén ingatlanhalmozóként tarthatjuk számon. Házat birtokolt a Karéj, a Bárány, végül a Széchenyi utcában is. Ő viszonylag fiatalabb korban, 33 évesen került a testületbe.

Egy másik példa arra enged következtetni, hogy a képviselőtestületi pályafutásban fontos szerepet játszott a központba való költözés, így a státuszemelkedéssel a testületbe való bekerülés esélye is lényegesen nagyobb volt. Balkay István lakatos a házasságát megelőző években a külvárosban, a Maklári hóstyán élt, azt

²⁸ MNL HML IV. 416. 141–158 Heves vármegyei felekezeti anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye (1827–1895)

követően, vagyis 1881 után már az apósa házában tűnik fel bérlőként, a Káptalan utcában. 1888-ban a felesége révén örökségként, azt követő évben pedig vásárlás útján teljes egészében a tulajdonába került az ingatlan. A következő választások alkalmával pedig már a képviselőtestületi tagok között találjuk.

A mintában szereplő értelmiségieknél még inkább kirajzolódik egyfajta beilleszkedési dinamika, azonban itt már érzékelhetőek a foglalkozások közötti státuszkülönbségek. A (büd)szentmihályi születésű Szőke Sándor, az Érseki Tanítóképző tanára 1889-ben vette feleségül Komáromy József szücsmester és képviselő lányát, Máriát. A házasságnál itt is, mint egy korábbi példánál, a tanúk képviselőtestületi tagok voltak. Arról sajnos nincsen információ, hogy mikor került a városba, az azonban bizonyos, hogy 1896-ban házat vásároltak a Servita utcában, és ugyanabban az évben, 37 éves korában bevásárolták a testület tagjai közé is. Másfajta házassági szokásokat figyelhetünk meg azonban a magasabb presztízsű – hivatásbeli közösségi – ügyvédek esetében. A kompolti születésű, de már gimnáziumi tanulmányait Egerben végző Altorjay Sándor, később az Érseki Jogakadémia tanára, szintén ügyvéd családba házasodott be. Tarnay József²⁹ lányával, Máriával kötött házassága során a felkért tanúk egy gazdatiszt és egy járásbíró volt. Altorjay 33 éves korában került megválasztásra a képviselőtestület tagjai közé. Vélhetően szemléletes példa Turcsányi Gyula főorvos esete is, aki 1893-tól töltötte be posztját a megyei tisztikarban³⁰, azonban a városi képviselőtestületbe csak az 1899-es választásokkor jutott be. Ugyanabban az évben, amikor ingatlant vásárolt a Széchenyi utcában.

Összegzés

Arra a következtetésre juthatunk tehát, hogy a képviselőtestületi tagság mint elitpozíció elválasztja ugyan a tagokat a társadalom széles rétegétől, azonban a családi kapcsolatok további válaszfalakat sejtetnek a csoporton belül. A házassági anyakönyvekből belterjes kapcsolatok rajzolódnak ki, ahol előnyben részesítették az egri születésű egyéneket, ugyanakkor nem zárták ki a betelepülőket sem. A képviselőtestületi tagságot tehát valóban tekinthetjük egy csoportképző funkciónak, ahol a tagok a weberi értelemben vett rendi kritériumokat figyelembe véve, származás és házasodás alapján hasonlóak. Tóth Zoltán szerint az egyén foglalkozási státuszának a rendi-jogi hierarchiában elfoglalt helye ad pozíciót. A szabad céhes kézműves iparosság és kereskedőség a céhek felosztása után is az ipartestületekben őrizte meg különállását,³¹

²⁹ MNL HML IX. 701. Ügyvédi kamarai névjegyzék (Év nélkül)

³⁰ Pap, 2011. 196.

³¹ Tóth, 1987/b. 407–419.

az iparegyletek pedig megtartották a céhes időkből örökölt katolikus karaktert.³² A foglalkozási összetétel alapján a tagok többségét a városi ipartestületbe regisztrálva találjuk meg,³³ a megválasztott képviselők pedig többnyire nem a kaszinót, hanem a Keresztény Iparoskört látogatták, többen a vezetőségében (elnök, alelnök) is részt vettek. Felfoghatjuk a csoportot a hagyományos, céhes eredetű kézművesipar továbbörökítőinek, a tradicionális helyi elitnek, akik a dualizmus éveiben a társadalmi elismertség és presztízs révén megőrizték a pozícióikat. Ezek továbbá azok a keretek, amelyek a város fejlődését és az újonnan érkezők (köztük a zsidók) integrálódási esélyeit is meghatározták.

A dolgozatban csupán egy elitpozícióban lévő csoportot vizsgáltam az eddigi elitkutatásokhoz igazodva, azonban felmerül a kérdés, hogy kialakult-e egy belülről integrált új egri elit, amelyben a többi elitscsoporthoz viszonyítva rokon vonások figyelhetők meg életmód, lakásviszonyok, származás, jövedelem tekintetében. Vizsgálendő kérdés továbbá az is, hogy az újonnan kialakult csoportok a hagyományos, törzsökös helyi elit értékeihez és életmódjához próbálták-e igazodni, vagy inkább már az újonnan betelepülő, nagyobb presztízzsel bíró értelmiségi-tisztviselői életpályákat próbálták követni. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához mindenképp figyelembe kell venni a vagyoni és jövedelmi elit alakulását, amely már egy további kutatás témája.

Felhasznált források és szakirodalom

Corpus Juris Hungarici, Magyar Törvénytár, 1000–1895, 1869–1871. évi törvény-czikkék. Budapest, 1896.

Corpus Juris Hungarici, Magyar Törvénytár, 1000–1895, 1872–1874. évi törvény-czikkék. Budapest, 1896.

Corpus Juris Hungarici, Magyar Törvénytár, 1000–1895, 1884–1886. évi törvény-czikkék. Budapest, 1897.

Eger, Politikai és vegyes tartalmú hetilap, 1875. március 4.

MNL HML IV. 254/5. Heves és Külső-Szolnok Vármegye Bizottmánya Központi Választmányának iratai (1861–1869)

MNL HML IV. 416. 141–158. Heves vármegyei felekezeti anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye (1827–1895)

MNL HML V. 71. 1/2/3/5/7/8/10/13/16/19/25. kötetek. Eger város képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei (1872–1950)

³² Tóth, 1989. 70.

³³ MNL HML IX. 251. Eger és Vidéke Ipartestület iratai, 1884–1949.

- MNL HML V. 72/b/12. n.d. Városi képviselőválasztás, 1917.
- MNL HML V. 74/19. Eger város adóhivatalának iratai 1883 (1872–1952)
- MNL HML IX. 251. Eger és Vidéke Ipartestület iratai, 1884–1949.
- MNL HML IX. 701. Ügyvédi kamarai névjegyzék (Év nélkül)
- Bibó, 1982.: *Elit és szociális érzés. In: Bibó István összegyűjtött munkái 2. S. a. r. Kemény István és Sárközi Mátyás, Bern, 1982.*
- Bónis–Degré, 1971.: *Tanulmányok a helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György, Degré Alajos. Budapest, 1971.*
- Csekő, 2002.: *Csekő Ernő: A szekszárdi virilisek összetétele 1872-1918 között. In: Struktúra és városkép. A polgári társadalom a Dunántúlon a dualizmus korában. Szerk.: Tóth G. Péter. Veszprém, 2002. 149–162.*
- Faragó, 1999.: *Faragó Tamás: Tér és idő – Család és történelem. Társadalomtörténeti tanulmányok (1976–1992). Miskolc, 1999.*
- Gyáni, 2012.: *Gyáni Gábor: Az urbanizáció társadalomtörténete. Tanulmányok. Kolozsvár, 2012.*
- Gyáni–Kövér, 2003.: *Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest, 2003.*
- Horváth, 1999.: *Horváth J. András: Új emberek az Újvárosházán – Az egyesített főváros első közgyűlésének társadalmi összetétele. Tanulmányok Budapest múltjából – 28. Budapest, 1999.*
- Kajtár, 1992.: *Kajtár István: Magyar városi önkormányzatok 1848–1918. Budapest, 1992.*
- Keller, 2004.: *Keller Márkus: Új polgárok – régi értékek. A piarista szerzetesutánpótlás rekrutációja és mobilitása, 1876–1930. Aetas, 19/1. 144–157.*
- Kiss, 2007.: *Kiss Péter: Hatszáznégyen Eger múltjából 1944-ig. Eger, 2007.*
- Kövér, 1995.: *Kövér György: Kisvárosi elit társaságok. Hajdúböszörmény a két világháború között. In: Rendi társadalom – polgári társadalom. 4. Mezőváros-kisváros. Szerk.: Mikó Zsuzsa. Debrecen, 1995. 217–222.*
- Kövér, 2010.: *Kövér György: Kiből lett és kiből nem lett virilista? Szabolcs megye, 1883. In: Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára. Szerk.: Bódy Zsombor – Horváth Sándor – Valuch Tibor. Budapest, 2010. 282–296.*

- Pap, 2011.: *Tisztviselői adattár (1849–1919). Pap József által szerkesztett szócikkek. In: Heves megye történeti archontológiája: (1681–) 1687–2000. Szerk.: Bán Péter. Eger, 2011.*
- Sarlós, 1976.: *Sarlós Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében. Budapest, 1976.*
- Szilágyi, 2011.: *Szilágyi Zsolt: Város és elit. A Horthy-kori Kecskemét történeti földrajzi és társadalomtörténeti megközelítésben. (Doktori disszertáció) Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2011.*
- Takács, 2008.: *Takács Tibor: Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a XX. század első felében. Budapest, 2008.*
- Tóth, 1987/a.: *Tóth Zoltán: Társadalmi státus és a foglalkozás az osztrák és a magyar társadalomstatistikában. Statisztikai Szemle, 65/1. 62–86.*
- Tóth, 1987/b.: *Tóth Zoltán: A századvégi foglalkozásstatistika ágazati rendszere, mint rendi strukturális örökség. In: Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok. Szerk.: Á. Varga László. Salgótarján, 1987. 407–420.*
- Tóth, 1989.: *Tóth Zoltán: Szekszárd társadalma a századfordulón. Történelmi rétegződés és társadalmi átrétegződés a polgári átalakulásban. Budapest, 1989.*